

УДК 378:355(477):37.017:172.13:172.15

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10\(16\)-580-593](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10(16)-580-593)

Журба Катерина Олександрівна доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії національно-патріотичного виховання, Інститут проблем виховання НАПН України, вул. Максима Берлинського, 9, м. Київ, 02000, тел.: (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0002-3854-4033>

Зіняк Ігор Ярославович підполковник, заступник начальника військового факультету фінансів і права Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка з морально психологічного забезпечення; здобувач ступеня «доктор філософії», Інститут проблем виховання НАПН України, вул. Максима Берлинського, 9, м. Київ, тел.: (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0003-4790-7462>

ЦІННОСТІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлюється важлива проблема цінностей формування моральної стійкості майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти. На основі узагальнення наукових джерел визначено моральну стійкість як здатність контролювати власні емоції, уміння використовувати власні ресурси, знаходити рішення чи стратегії поведінки в різних ситуаціях.

Доведено, що формування моральної стійкості майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти має ґрунтуватися на моральних цінностях, таких як гідність, патріотизм, відповідальність, оптимізм і сміливість. Гідність є фундаментальною цінністю, що гарантується Конституцією України та міжнародним правом, характеризує ставлення майбутніх офіцерів до себе та виступає запорукою моральної стійкості у їхній майбутній професійній діяльності. Патріотизм як моральна цінність визначає ціннісне ставлення до України, відданість і вірність військовій присязі, служіння українському народу та готовність захищати територіальну цілісність держави. Відповідальність – наскрізна інтегрована цінність, що визначає ефективність діяльності майбутніх офіцерів, здатність дотримуватися моральних принципів і цінностей, не піддаючись тиску чи ворожим впливам. Відповідальність

передбачає не лише чітке виконання інструкцій і наказів, дотримання уставу, а й здатності ухвалювати рішення, обирати цілі та адекватні засоби їх досягнення. Оптимізм є важливою моральною цінністю, що ґрунтується на позитивному ставленні до життя, вірі в успіх і в свої можливості та протистоїть страху, розгубленості, зневірі, нерішучості і дає змогу майбутнім офіцерам краще мобілізувати свої сили, усвідомлювати перспективи своєї діяльності, сприяє розгортанню внутрішніх ресурсів задля досягнення мети. Сміливість як моральна цінність є важливою складовою моральної стійкості, спрямованої на подолання страху, невпевненості чи ровитку несприятливих для особистості подій та наслідків.

Ключові слова: цінності, моральна стійкість, патріотизм, гідність, відповідальність, оптимізм, сміливість.

Zhurba Kateryna Oleksandrivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Laboratory of National Patriotic Education, Institute of Educational Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine, Maksym Berlinskyi St., 9, Kyiv, 02000, tel.: (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0002-3854-4033>

Zinyak Ihor Yaroslavovych lieutenant colonel, deputy head of the military faculty of finance and law of the Taras Shevchenko Kyiv National University Military Institute for moral and psychological support; recipient of the Doctor of Philosophy degree, Institute of Educational Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine, Maksym of Berlin St., 9, Kyiv, tel.: (044)455-53-38, <https://orcid.org/0000-0003-4790-7462>

VALUES OF FORMING MORAL STABILITY OF FUTURE OFFICERS IN MILITARY INSTITUTIONS HIGHER EDUCATION

Abstract. The article highlights the important problem of the values of forming the moral stability of future officers in military institutions of higher education. Based on the generalization of scientific sources, moral stability is defined as the ability to control one's emotions, the ability to use one's own resources, to find solutions or strategies for behavior in various situations.

It is proven that the formation of moral stability of future officers in military institutions of higher education should be based on moral values such as dignity, patriotism, responsibility, optimism and courage. Dignity is a fundamental value that is guaranteed by the Constitution of Ukraine and

international law, characterizes the attitude of future officers to themselves and acts as a guarantee of moral stability in their future professional activities. Patriotism as a moral value defines a valuable attitude towards Ukraine, devotion and loyalty to the military oath, service to the Ukrainian people and readiness to protect the territorial integrity of the state. Responsibility is a comprehensive integrated value that determines the effectiveness of future officers, the ability to adhere to moral principles and values without succumbing to pressure or hostile influences. Responsibility involves not only the clear execution of instructions and orders, compliance with the charter, but also the ability to make decisions, choose goals and adequate means of achieving them. Optimism is an important moral value that is based on a positive attitude to life, faith in success and in one's abilities, and resists fear, confusion, despair, indecision, and enables future officers to better mobilize their forces, realize the prospects of their activities, promotes the deployment of internal resources for achieving the goal. Courage as a moral value is an important component of moral stability, aimed at overcoming fear, insecurity or the ravages of events and consequences unfavorable to the individual.

Keywords: values, moral stability, patriotism, dignity, responsibility, optimism, courage.

Постановка проблеми. В умовах воєнного протистояння росії проти України та боротьби за територіальну цілісність України, звільнення окупованих українських територій все більшої актуальності набуває виховання моральної стійкості майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти України, як умови ефективної протидії та перемоги над загарбником. Це потребує посиленої уваги до морального виховання майбутніх офіцерів, які мають опиратися на моральні цінності у своїй професійній діяльності і бути прикладом патріотизму, громадянськості, офіцерської гідності та обов'язку.

Формування моральної стійкості майбутніх офіцерів є важливим напрямком виховання у військових закладах вищої освіти, що знайшло підтвердження у Воєнній доктрині України, Законах України «Про Збройні Сили України», «Про освіту», «Про вищу освіту», Указі Президента України «Про Положення про проходження військової служби (навчання) курсантами вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти) Служби безпеки України», Концепції виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України, Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує інтерес до проблеми цінностей формування моральної стійкості особистості з боку філософів, психологів і педагогів.

У філософії моральна стійкість є осердям в людині проявом її впевненості, оптимізму, її нездоланності.

У філософських працях Платона, Т. Аквінського моральна стійкість визначається як одна із ключових чеснот, що проявляється у здатності протистояти різним життєвим випробуванням, незламності та силі духу не лише окремої людини, а й певної групи, народу чи навіть держави. У середньовічній філософії моральна стійкість розглядалася у контексті непохитності віри і обов'язку перед Церквою.

У психології моральна стійкість розглядається у контексті загрози життю та діяльності у надзвичайних ситуаціях. У таких ситуаціях психологічного і морального навантаження на перший план виходять індивідуальні якості особистості, що проявляються у вчинках мужності, героїзму, самопожертви.

У дослідженнях таких психологів, як: М. Боровик, І. Ковальов, В. Колесніков, Р. Кушніренко доводиться інтегральний характер, досліджуваного феномену і наголошують на необхідності формування у майбутніх офіцерів стійкості до таких негативних чинників службової діяльності, як напруженість, відповідальність, ситуації ризику та невизначеності, можлива небезпека. А також до чинників, які мають вплив на психіку. Такими є страждання інших людей, вигляд крові або трупа, тілесних ушкоджень та ін. Ситуації протиборотства, зокрема, здатність протистояти психологічному тиску, різного роду маніпулюванням, уміння не піддаватися на провокації. Конфліктні ситуації у професійній діяльності та уміння їх вирішувати, образи, вербальна і фізична агресія, вміння володіти собою у таких ситуаціях тощо [11, с.132-133].

На думку дослідників у формуванні моральної стійкості майбутніх офіцерів слід опиратися на психологічну резилентність, що ґрунтується на:

- надії, тобто упевненості особистості в собі і здатності досягти мети;
- оптимізмі, баченні кращого сценарію для завершення;
- власній стійкості, здатності не піддаватися труднощам і не опускає руки;
- адаптованості, умінні пристосовуватися до нових умов [11, с.133].

Виходячи з цього, шляхами формування моральної стійкості є метод «Важко в навчанні – легко в бою», «Щеплення від стресу», а також методики самообмеження та голодування.

У педагогічних дослідженнях Н. Агаєва, В. Дикуна, О. Іллюка В. Стасюка, В. Чорного основна увага приділяється морально-психологічному забезпеченню майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти, розробленню відповідного змістово-методичного підґрунтя для виховної діяльності.

Моральність є основою будь-якого суспільства, яке позбавлене моральних цінностей може тільки деградувати та дегуманізуватися. В сучасних умовах зростає потреба у навичках використання внутрішніх ресурсів з метою підвищення рівня самопізнання, самоповаги, реалізації власних потенцій у формуванні моральної стійкості особистості. На думку І. Беха, К. Журби, В. Киричок, В. Коновець, І. Шкільної, К. Чорної, це має сприяти формуванню молодшої генерації орієнтованої на високі моральні цінності [7]. Також важливим для нашого дослідження є виокремлення ученими функцій моральної самосвідомості, які можуть впливати на сформованість моральної стійкості особистості, серед яких:

- становлення морального Я особистості;
- моральна оцінка іншого;
- моральна рефлексія;
- моральний самоконтроль і корекція поведінки;
- моральне самовдосконалення [7, с. 43-44].

Виходячи з цього, моральна стійкість особистості є результатом її виховання та самовиховання, її прагнення набути такої якості, а моральні цінності є основою сучасного виховного процесу у військових закладах вищої освіти.

Аналіз джерел свідчить про значущість формування моральної стійкості майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти на основі цінностей.

Мета статті – висвітлення проблеми цінностей формування моральної стійкості майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Для майбутніх офіцерів моральна стійкість – це не лише непохитність, а й уміння надавати допомогу тим, хто її потребує, здатність контролювати власні емоції, уміння використовувати власні ресурси, знаходити рішення чи стратегії поведінки в різних ситуаціях.

Формування моральної стійкості майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти має ґрунтуватися на моральних цінностях. Виходячи з логіки нашого дослідження базовими моральними цінностями моральної стійкості майбутніх офіцерів є гідність, патріотизм, відповідальність, оптимізм і сміливість.

Гідність є фундаментальною цінністю, що характеризує перш за все ставлення майбутніх офіцерів до себе та виступає запорукою моральної стійкості у професійній діяльності. Гідність як найвища цінність закріплена Конституцією України, що захищається цивільним і кримінальним кодексом України та міжнародним правом, зокрема «Європейською конвенцією про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню», Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Конвенцією ООН про військовополонених та ін. [1;9; 12].

Гідність майбутнього офіцера відображає моральне ставлення до себе, суспільства, виконання місії захищати Україну і пов'язана також з почуттям офіцерської честі і військового обов'язку. У формуванні моральної стійкості курсантів гідність відіграє особливе значення, що пояснюється тим, що їхнім покликанням є «оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості» (ст. 17 Конституції України, ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу») [13].

Гідність є гуманістичною інтегративною цінністю, важливою морально-духовною потребою у визнанні досягнень і результатом виховання. Гідність відображає цінність кожного індивіда, який або реалізував себе, або може реалізувати в майбутньому[3].

Гідність є сутнісною етико-психологічною та аксіопсихологічною ознакою людини як суб'єкта моральної поведінки та творчої діяльності з продукування духовних і матеріальних цінностей, зокрема і себе як найвищої цінності [16].

Таким чином, гідність є цінністю, що визначає ставлення майбутніх офіцерів до себе та до інших людей, суспільства, країни, що забезпечує моральну стійкість особистості, усвідомлення нею власної місії у захисті України та громадян.

Патріотизм як моральна цінність визначає ціннісне ставлення до України, відданість і вірність військовій присязі, служіння українському народу та готовність захищати територіальну цілісність держави.

Моральна стійкість курсанта до маніпулятивних впливів ворожої пропаганди та будь-яких дій ворога неможлива без патріотизму, усвідомлення себе суб'єктом боротьби за цілісність України і її майбутнє.

З огляду на потребу виховання патріотизму у процесі формування моральної стійкості майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти зростає актуальність формування нової генерації українського

офіцерства, здатного бути прикладом для солдат у служінні Україні, відданості національним і моральним цінностям, вірності військовій присязі. З цього приводу І. Бех зазначає, що «нині, коли виникла реальна загроза існуванню держави, надзвичайно важливо виховувати у нашої молоді готовність до захисту Батьківщини. Відтак, виховання патріотизму передбачає розуміння підростаючою особистістю того факту, що це почуття вже наявне у її житті тут і тепер; звичайно, одні його аспекти досконалі, а над іншими треба ще працювати» [4, с 4]. Це дає підстави розглядати патріотизм як провідну моральну цінність, що є особливим, безумовним і високосмисловим почуттям-цінністю, що характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе [4].

Співзвучними є погляди К. Чорної, яка визначала патріотизм, як «любов до Батьківщини, українського народу, турботу про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовності відстоювати її незалежність, служити і захищати її, розділяти свою долю з її долею» [8, с. 8].

Узагальнення теоретичних положень дають підстави виокремити наступні ознаки патріотизму:

- любов до України, відданість їй, віра в перемогу, щасливе демократичне майбутнє;
- переконаність в необхідності єдності, цілісності, соборності України;
- повага до усіх народів і етносів, які становлять українську націю;
- усвідомлення свого покликання впливати на свою долю та самоствердження нації;
- готовність захищати свободу, територіальну цілісність держави; протистояння ворогу;
- дієвість, яка спроможна перетворювати почуття в конкретні справи і вчинки на користь Батьківщини, нації;
- подвійна відповідальність перед собою та перед державою, рефлексивність;
- законослухняність, виконання конституційних норм, дотримання чинних законів, знання не лише своїх прав, а й обов'язків;
- гуманістична моральність;
- самодостатність;
- знання і послуговування державною мовою [8].

Важлива роль у цьому плані відводиться виконанню майбутніми офіцерами військового обов'язку, що виявляється у ставленні до

військової служби, бойового духу, здатності до згуртованої і скоординованої роботи [2].

Патріотизм як стійка якість особистості поєднує спрямованість (інтереси, ціннісні орієнтації, переконання), якості характеру (рішучість, цілеспрямованість, наполегливість, організованість), емоції, почуття (радість, гордість, прив'язаність), спонуки (усвідомлений, стійкий мотив, психологічну готовність та намагання), що проявляються у професійних діях.

«Патріотизм разом з правосвідомістю, професійною компетентністю, психосоціальною та професійною ідентичністю, психологічною стійкістю, морально-вольовою надійністю, правомірною агресивністю утворює професійно-психологічний каркас особистості» [15, с.28].

В умовах сучасних викликів неспровокованої збройної та інформаційної агресії російської федерації проти України, зростає потреба у вихованні у майбутніх офіцерів позитивного образу України як могутньої незалежної держави та привабливими перспективами її розвитку у майбутньому, де на українського офіцера покладається особлива місія захисту країни і цивільного населення.

Відповідальність – наскрізна інтегрована цінність, що визначає ефективність діяльності майбутніх офіцерів, здатність дотримуватися моральних принципів і цінностей, не піддаючись тиску чи ворожим впливам.

Відповідальність передбачає не лише чітке виконання інструкцій і наказів, дотримання уставу, а й здатності ухвалювати рішення, обирати цілі та адекватні засоби їх досягнення.

Відповідальність передбачає не тільки виконання поставлених задач, а й здатність свідомо брати на себе обов'язки та виконувати їх. Саме на зв'язку відповідальності і обов'язку наголошував В. Сухомлинський, вважаючи «...серцевиною людини, її стрижневим коренем, від якого все залежить і все починається, є обов'язок, усвідомлення і переживання людською особою свого обов'язку перед Вітчизною, перед пам'яттю і моральними цінностями народу, перед іншою людиною – її долею, radoщами, щастям, життям, народженням і смертю. Обов'язок – це моральна основа...» [17, с 475].

Таке самостійне визначення сфери власних обов'язків дає підстави для виокремлення *відповідальності перед собою*, що спонукає людину дотримуватися у власній поведінці моральних цінностей і норм поведінки, протистояти впливам ворожої пропаганди як неприйнятної по відношенню до власних моральних переконань.

Формування моральної стійкості у майбутніх офіцерів загострює увагу і до *відповідальності перед іншими людьми*, як соціальної та суспільної цінності. Це можуть бути підлеглі, цивільні чи близькі люди. Відповідальність перед іншими людьми, це здатність поважати та враховувати їхні права, дотримувати слова, допомагати у життєвих і воєнних ситуаціях, піклуватися про життя і безпеку людей.

Ще одним аспектом є відповідальність перед майбутнім, як здатність усвідомлювати та передбачати наслідки своїх дій у майбутньому для самого себе, інших людей, екології, історії, країни, як от боротьба за територіальну цілісність України, збереження інфраструктури, розмінування території, придатних для землеробства, подолання наслідків підриву Каховської ГЕС, тощо.

Відповідальність майбутніх офіцерів пов'язана також з необхідністю дотримуватись дисципліни, уставу. «Це особливий вид зв'язку між людьми, частково завдяки якому зберігаються права і свободи кожної особистості. Відповідальність виступає регулятором взаємодії людей, будучи ланкою дисциплінарних взаємозв'язків у суспільстві. Відповідальність передбачає уміння протистояти аморальним явищам, спокусам, деструктивним силам, здатність завжди робити правильний моральний вибір, проявляти власну гідність, «моральне самозбереження»» [7, с.18].

Отже, війна Росії проти України підтвердила, що однією з передумов перемоги над ворогом є висока відповідальність військовослужбовця під час бойових дій. Тому перед педагогами стоїть завдання виховати морально стійкого, відповідального майбутнього українського офіцера, здатного протистояти ворогу. Відповідальність військовослужбовця пов'язана з його рівнем моральної і професійної культури, що виявляється у ставленні до людей, діяльності та зацікавленості у досягненні результатів.

Оптимізм є важливою моральною цінністю, що ґрунтується на позитивному ставленні до життя, вірі в успіх і в свої можливості.

Оптимізм протистоїть страху, розгубленості, зневірі, нерішучості і дає змогу майбутнім офіцерам краще мобілізувати свої сили, усвідомлювати перспективи своєї діяльності, сприяє розгортанню внутрішніх ресурсів задля досягнення мети. Оптимізм є системоутворюючим чинником моральної стійкості офіцера в умовах бойових дій, що дозволяє йому зорієнтуватися у надзвичайній ситуації і вижити в екстремальних умовах, зберегти життя собі і товаришам, вселити віру у свої можливості.

Умовою формування оптимізму є позитивне мислення, що полягає у першу чергу у зміні ставлення до себе, у відмові від негативних

моделей власного майбутнього та невдоволення своїми особистісними характеристиками. Позитивна Я-концепція особистості дозволяє їй реалізовуватися і за несприятливих умов.

На думку Г. Ващенко, у вихованні оптимізму особистості провідна роль належить волі і характеру. Воля визначає свідомий вибір мети, що дозволяє особистості спрямувати усі свої сили на її успішне досягнення, як в житті, так і в діяльності. Людину, яка оптимістично вірить у свої сили і перемогу, не можуть зупинити ніякі перепони, оскільки вона націлена на їх подолання [5].

Оптимізм характеризує ставлення індивіда до життя. У своєму дослідженні Г. Карелова розглядає оптимістичне ставлення до життя «як інтегративне морально-психологічне утворення, що репрезентує особистісну зорієнтованість індивіда на позитивне світосприйняття, впевненість у своїх силах та можливостях, визначеність досяжних життєвих перспектив, наполегливість і цілеспрямованість в особистісному вдосконаленні, конструктивну взаємодію з оточуючими» [10, с.4].

Отже, оптимізм майбутніх офіцерів - це позитивне ставлення до своєї служби, віри у свої сили і можливості, надії на мир і перемогу над агресором. Оптимізм курсанта військового закладу вищої освіти допомагає йому виконувати свої обов'язки, переборювати труднощі і стреси, зберігати здоров'я і моральний дух. Оптимізм військовослужбовця сприяє підвищенню бойової готовності, дисципліни, товарищескості і патріотизму, а також є однією з професійних якостей, яку він повинен розвивати і підтримувати як важливий чинник його моральної стійкості.

Сміливість як моральна цінність є важливою складовою моральної стійкості, спрямованої на подолання страху, невпевненості чи розвитку несприятливих для особистості подій та наслідків.

Проявами сміливості є впевненість і рішучість у вчинках, позитивне прогнозування результатів своєї діяльності і шляхів досягнення обраної мети. Для військовослужбовця сміливість має втілюватися у збереженні стійкості психічних і моральних функцій та працездатності, об'єктивній оцінці ситуації, якісному виконанні бойових завдань в умовах ризику чи небезпеки. Сміливість допомагає не лише подолати страх, а й вжити певні контраходи щодо упередження чи нейтралізації загроз. Сміливість має бути раціональною у плані тільки виправданого ризику задля досягнення бойових задач.

Зовнішнім проявом сміливості є хоробрість, тоді як мужність поєднує не лише сміливість, а й наполегливість і самопожертву, дозволяє досягати результату попри втрати чи фізичний біль, поранення тощо.

«Сміливість – позитивна моральна, волева якість людини, яка виявляється в наявності психологічної установки, спрямованої на рішучі вчинки; у здатності тверезо оцінювати обстановку і себе в ній і приймати адекватні рішення незалежно від наявності страху. Почуття страху має кожна нормальна людина... Смілива людина завжди готова захищати інтереси свої, своїх рідних і близьких, своєї справи і своєї нації. Особливо важливо (і далеко не легко) виявляти сміливість в екстремальних ситуаціях. Є думка, що сміливість не можна ототожнювати із хоробрістю, що хоробрість є виявом сміливості. Ніби почуття хоробрості без сміливості триває не довго; що передбачає глибоке розуміння виклику, що загрожує людині, хоробрість сліпа» [18, с.340].

Сміливість майбутніх офіцерів - це здатність виконувати свій обов'язок перед Україною, захищати її суверенітет і територіальну цілісність, не зважаючи на небезпеку, страх, втому і травми. Сміливість військових у воєнний час - це також готовність жертвувати своїм життям, здоров'ям і особистим щастям заради спільної перемоги і благополуччя українського народу.

Сміливість військових у воєнний час виявляється у мужності, патріотизмі, героїзмі, що позначається на зростанні престижу і довіри до ЗСУ.

Висновки. Таким чином, проблема цінностей формування моральної стійкості майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти є актуальною і своєчасною.

Доведено, що формування моральної стійкості майбутніх офіцерів має здійснюватися на основі моральних цінностей.

Визначені моральні цінності гідність, патріотизм, відповідальність оптимізм, сміливість характеризують моральну стійкість майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти та сприяють ефективному виконанню службових обов'язків, захисту національних інтересів, безпеки України та українських громадян. Моральні цінності також сприяють розвитку особистості майбутнього офіцера, його духовності і моральної культури.

Перспективами подальшого наукового дослідження в цьому напрямі є проведення констатувальних зрізів та виявлення рівнів сформованості моральної стійкості майбутніх офіцерів військових закладів вищої освіти.

Література:

1. Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, (27 July 1929). Document No 49.
2. Kevin M. Wilson-Smith, Philip J. Corr Military Identity and the Transition in to Civilian Life. - Publisher Palgrave Pivot, 2019. - 121 p.

3. Бех, І. Д. Почуття гідності у духовному розвитку особистості. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Видавець Мошак М. І.; Інститут проблем виховання АПН України. 2008. Випуск 12, книга 1, с.5–18.

4. Бех І.Д., Кириченко В.І, Петрович Ж.В. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді). Посібник. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. – 140 с.

5. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал (Записки виховника): Підручник для виховників, Учителів і українських Родин. Брюссель – Торонто – Нью Йорк – Лондон – Мюнхен: Видавництво Центральної Спільки Української молоді, 1976. -104 с.

6. Виховання культури гідності зростаючої особистості: методика констатувального етапу експерименту: науково-методичний посібник / Бех І.Д., Журба К.О., Киричок В.А., Маруніна Г.Г., Назаренко Г.А., Чорна К.І., Шкільна І.М.; за ред. Чорної К.І. Черкаси: Видавництво ЧОПОПП. 2012. – 260 с.

7. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів : монографія / І. Д. Бех, К. І. Чорна, К. О. Журба, В. А. Киричок, І. М. Шкільна, С. В. Коновець.. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. – 176 с.

8. Виховуємо громадян-патріотів України: Науково-методичний посібник / Бех І.Д., Журба К.О., Киричок В.А., Назаренко Г.А., Чорна К.І., Шкільна І.М.; за заг. ред. К.Чорної. – Черкаси: Видавництво ЧОПОПП, 2012.- 273 с.

9. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Ідентифікатор 995_068. (1997).

10. Карелова Г.А. Виховання оптимістичного ставлення до життя в старших підлітків у позаурочній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук:13.00.07. –Київ.2015. –19 с.

11. Ковальов І. М., Боровик М.О., Кушніренко Р.О., Колесніков В.В. До питань виховання психологічної стійкості майбутніх офіцерів поліції в умовах воєнного стану в процесі фахової підготовки. Наука і техніка сьогодні. – 2022. – № 12(12). – С.128-137.(Серії: право, економіка, педагогіка, техніка, фізико-математичні науки).

12. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Документ (ідентифікатор) 995_085. (1998).

13. Конституція України. –К. : КМ Publishing : Країна Мрій, 2012. – 94 с.

14. Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України. Затверджено Указом Президента України від 04.09.1998 № 981/98.

15. Медведєв В.С. Патріотизм як характеристика особистості сучасного охоронця. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : тези доп. наук.-практ. конф. (Харків, 30 березня 2018 р.) . – Харків: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. – С.26-29.

16. Рибалка В.В. Честь і гідність особистості як предмет діяльності практичного психолога. – Київ: Шкільний світ, 2010. – 128 с

17. Сухомлинський В.О. Виховання обов'язку. Вибрані твори: [в 5-ти т.]. К.: Рад. школа, 1977. – Т.5.- С.472–489.

18. Тофтул М.Г. Сучасний словник з етики. Словник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416 с.

References:

1. Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, (27 July 1929). Document No 49.

2. Kevin, M. Wilson-Smith, Philip J. (2019). *CorrMilitary Identity and the Transitionin to CivilianLife*. Publisher Palgrave Pivot.

3. Bekh, I. D. (2008). *Pochuttia hidnosti u dukhovnomu rozvytku osobystosti [A sense of dignity in the spiritual development of the individual]*. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zbirnyk naukovykh prats. Kamianets-Podilkyi: Vydavets Moshak M. I., 12 (1), 5–18 [in Ukrainian].

4. Bekh, I.D., Kyrychenko, V.I. & Petrochko Zh.V. (2016). *Z Ukrainoiu v sertsii (treninh z patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi) [With Ukraine in the heart (training on patriotic education of children and youth)]*. Kharkiv: «Drukarnia Madryd» [in Ukrainian].

5. Vashchenko, H. H. (1976). *Vykhovnyi ideal (Zapysky vykhovnyka) [Educational ideal (Teacher's Notes)]*. Briusel – Toronto – Niu York – London – Miunkhen: Vydavnytstvo Tsentralnoi Spilky Ukrainskoi molodi [in Ukrainian].

6. Bekh, I.D., Zhurba, K.O., Kyrychok, V.A., Marunina, H.H., Nazarenko, H.A., Chorna, K.I. (Ed.)& Shkilna, I.M (2012). *Vykhovannia kultury hidnosti zrostaiuchoi osobystosti: metodyka konstatuvalnoho etapu eksperymentu: naukovo-metodychnyi posibnyk [Cultivation of the culture of dignity of a growing personality: the method of ascertaining the stage of the experiment: a scientific and methodological manual]*. Cherkasy: Vydavnytstvo ChoIPOPP [in Ukrainian].

7. Bekh, I. D., Chorna, K. I., Zhurba, K. O., Kyrychok, V. A., Shkilna, I. M.,& Konovets, S. V. (2016).*Vykhovannia moralnoi samosvidomosti zrostaiuchoi osobystosti v pozaklasnii diialnosti zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv : monohrafiia [Education of moral self-awareness of a growing personality in extracurricular activities of general educational institutions]*. Kharkiv: «Drukarnia Madryd» [in Ukrainian].

8. Bekh, I.D., Zhurba, K.O., Kyrychok, V.A., Nazarenko, H.A., Chorna, K.I., Shkilna, I.M. (2012). *Vykhovuemo hromadian-patriotiv Ukrainy [We educate citizens-patriots of Ukraine]*. Cherkasy: Vydavnytstvo ChoIPOPP[in Ukrainian].

9. Ievropeiska konventsiiia pro zapobihannia katuvanniam chy neliudskomu abo takomu, shcho prynyzhuie hidnist, povodzhenniu chy pokaranniu [*European Convention for the Prevention of Torture or Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*]/ (1997) Identyfikator 995_068 [in Ukrainian].

10. Karelava, H. A. (2015). *Vykhovannia optymystychnoho stavlennia do zhyttia v starshykh pidlitkiv u pozaurochnii diialnosti. [Education of an optimistic attitude to life in older teenagers in extracurricular activities]: avto-ref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. pediu nauk:13.00.07. Kyiv [in Ukrainian]*.

11. Kovalov, I. M., Borovyk, M.O., Kushnirenko, R.O.& Koliesnikov, V.V. (2022). *Do pytan vykhovannia psykholohichnoi stiiokosti maibutnykh ofitseriv politsii v umovakh voiennoho stanu v protsesi fakhovoi pidhotovky [To the issues of education of psychological stability of future police officers in the conditions of martial law in the process of professional training]*. *Nauka i tekhnika sohodni*, 12(12), 128-137.(Serii: pravo, ekonomika, pedahohika, tekhnika, fizyko-matematychni nauky) [in Ukrainian].

12. Konventsiiia proty katuvan ta inshykh zhorstokyykh, neliudskykh abo takykh, shcho prynyzhuiu hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia. (1998). [*Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*]. Dokument (identyfikator) 995_085. [in Ukrainian].
13. Konstytutsiia Ukrainy. (2012). [*Constitution of Ukraine*]. K. : KM Publishing : Kraina Mrii. [in Ukrainian].
14. Kontsepsiia vykhovnoi roboty u Zbroinykh Sylakh ta inshykh viiskovykh formuvanniakh Ukrainy .(1998). [*The concept of educational work in the Armed Forces and other military formations of Ukraine*]. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 04.09.1998 № 981/98 [in Ukrainian].
15. Medvediev, V.S. (2018). Patriotyzm yak kharakterystyka osobystosti suchasnoho okhorontsia [*Patriotism as a personality characteristic of a modern security guard*]. Psykholohichni ta pedahohichni problemy profesiinoi osvity ta patriotychnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy : tezy dop. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 30 bereznia 2018 r.). (pp. 26-29). Kharkiv: MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. Sprav. [in Ukrainian].
16. Rybalka, V. V. (2010). Chest i hidnist osobystosti yak predmet diialnosti praktychnoho psykholoha [*Honor and dignity of the individual as a subject of activity of a practical psychologist*]. Kyiv: Shkilnyi svit [in Ukrainian].
17. Sukhomlynskyi, V.O. (1977). Vykhovannia oboviazku [*Education of duty*]. Vybrani tvory. (Vols 1-5). K. : Rad. shkola, 472—489 [in Ukrainian].
18. Toftul, M.H. (2014). Suchasnyi slovnyk z etyky.[*Modern dictionary of ethics*] Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, [in Ukrainian].